

O'ZBEK SIYOSIY NUTQLARINING VERBAL VA NOVERBAL TAHLILI

Yusupova Dilnoza Umarjonovna
 Urganch Innovatsion Universitetida

Ingliz tili fani o'qituvchisi

Email: noz_1990@mail.ru

<https://orcid.org/0009-0005-9219-4571>

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek siyosiy nutqlarining kommunikativ-pragmatik tizimi, ya'ni verbal va noverbal vositalarning o'zaro uyg'unligi tahlil qilinadi. Siyosiy yetakchilar nutqlarida ishlatiladigan **leksik, sintaktik, ritorik va paralingvistik** elementlar orqali siyosiy g'oya, mafkuraviy yo'nalish hamda milliy qadriyatlar qanday ifodalanishi ilmiy asosda o'rganiladi. Tadqiqot O'zbekiston Respublikasi Prezidenti **Shavkat Mirziyoyev**, birinchi Prezident **Islom Karimov**, Oliy Majlis Senati Raisi **Tanzila Narbayeva** va boshqa siyosiy arboblarning nutqlari asosida amalga oshirilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, o'zbek siyosiy nutqlarida so'z va tana tili uyg'unligi auditoriyaga chuqur hissiy ta'sir o'tkazish, ijtimoiy ishonchni mustahkamlash va milliy birlik g'oyasini targ'ib qilishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: siyosiy nutq, kommunikativ strategiya, verbal vosita, noverbal ifoda, paralingvistika, tana tili, emotsional ta'sir, auditoriya psixologiyasi.

Kirish. Siyosiy nutq — bu davlat boshqaruvi va ijtimoiy hayotda muhim o'rin tutuvchi **omma bilan muloqot vositasidir**. Siyosatchi nutqi orqali xalqni birlashtiradi, ruhlantiradi, ishonch uyg'otadi va qarorlarning asoslanganligini namoyon etadi. Shuning uchun siyosiy nutqning ta'sirchanligi, ekspressivligi va emotsional kuchi davlat siyosatining kommunikativ samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biridir.

O'zbek siyosiy madaniyati o'ziga xos tarixiy va madaniy ildizlarga ega. **Amir Temur "Tuzuklar"ida** so'zning qudratini, "siyosatning asosi – donolik va so'zning o'lchovi" ekanini ta'kidlagan. Bu an'ana hozirgi zamon siyosiy nutq madaniyatida ham o'z ifodasini topgan.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti **Islom Karimov** o'z nutqlarida milliy mustaqillik, qadriyat va istiqloq mafkurasini ta'kidlasa, amaldagi Prezident **Shavkat Mirziyoyev** o'z chiqishlarida inson manfaatlarini, adolat, islohot va xalq bilan muloqot g'oyalarini ilgari suradi. Shunday qilib, o'zbek siyosiy nutqini faqat leksik-semantik darajada emas, balki **pragmatik, psixologik va noverbal** darajada tahlil qilish dolzarb ilmiy masalalardan biridir.

Adabiyotlar sharhi. O'zbek tilshunosligida siyosiy nutq masalalari so'nggi yillarda alohida tadqiqot yo'nalishiga aylandi. **N. Mahmudov, A. Nurmonov, M.**

Rustamov, M. Sobirov, Sh. Safarov kabi olimlar nutq madaniyati, ritorika, diskurs va kommunikativ lingvistika masalalarini o'rganishgan.

N. Mahmudov (2012) “so‘z – ijtimoiy qudrat” ekanini ta’kidlasa, **Sh. Safarov (2018)** siyosiy diskursni “nutqiy strategiya orqali ijtimoiy ongni boshqarish vositasi” deb baholaydi.

Chet el tadqiqotchilari, xususan **Chilton (2004)**, **Fairclough (1995)**, **Ekman (1992)** va **Birdwhistell (1970)** siyosiy kommunikatsiyaning ko‘p qatlamli (verbal, vizual, hissiy) xususiyatini ilmiy asoslagan. Ushbu yondashuvlar o‘zbek siyosiy nutqini tahlil qilishda metodologik asos sifatida xizmat qiladi.

Metodologiya. Tadqiqot **deskriptiv, diskursiv, komparativ va pragmatolingvistik** metodlarga asoslanadi.

Tadqiqot material:

- O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasidagi (2021) nutqi;
- “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” (2022) chiqishlari;
- Islom Karimovning “O‘zbekiston XXI asr bo‘lag‘asida” kitobidagi siyosiy bayonotlari;
- Tanzila Narbayeva va Abdulla Aripovning ijtimoiy siyosiy nutqlari.

Tahlil bosqichlari:

1. Verbal vositalarni aniqlash (leksik, sintaktik, ritorik figurali ifoda).
2. Noverbal belgilarni tahlil qilish (mimika, gest, pauza, intonatsiya, ovoz ohangi).
3. Kommunikativ maqsad va auditoriya tipini aniqlash.
4. Verbal va noverbal uyg‘unlikning semantik-pragmatik tahlili.

Natijalar va tahlil

1. Verbal ifoda vositalarining xususiyatlari

O‘zbek siyosiy nutqlarining verbal tuzilmasida **emotsional leksika, milliy qadriyatlarni ifodalovchi metaforalar, ritorik takrorlar va ijobiy baholovchi birliklar** keng qo‘llaniladi. Masalan, Sh. Mirziyoyev nutqlarida quyidagi xususiyatlar kuzatiladi:

• **Inkluziv olmoshlar:** “Biz birgalikda yangi O‘zbekistonni quramiz” – birlik va birdamlikni ifodalaydi.

• **Metaforik birliklar:** “Islahotlar — kelajakka ochilgan eshik” – ijobiy maqsadga yo‘naltirilgan obraz.

• **Takror:** “Xalqimiz ishonch bildirdi, xalqimiz bizdan natija kutmoqda” – psixologik urg‘u.

Islom Karimov nutqlarida esa **imperativ uslub, keskin antitezalar, mustahkam sintaktik parallelizm** ustun: “Hech kim bizga erkinlikni sovg‘a qilmaydi. Erkinlik — o‘z qo‘limizdagi kuchdir.” Bu gaplarda milliy ruh, g‘urur va qat’iyat verbal jihatdan

kuchli ifodalanadi.

2. Noverbal vositalarning kommunikativ ahamiyati

O'zbek siyosiy madaniyatida **tildan tashqari ifoda vositalari** — siyosatchining samimiyligi, ishonchliligi va jiddiyligini bildiruvchi vositalardir. Quyidagi elementlar asosiy noverbal indikatorlar sifatida namoyon bo'ladi:

- **Nigoh (ko'z bilan aloqa)** – tinglovchi bilan bevosita aloqani ta'minlaydi.
- **Qo'l harakatlari (gestlar)** – ritorik urg'u beradi. Mirziyoyevning ochiq kaft bilan so'zlashi samimiyat belgisi.
- **Mimika** – emotsional kontekstni kuchaytiradi; jilmayish — ishonchni uyg'otadi.
- **Ovoz ohangi** – masalan, Mirziyoyev nutqlarida tinch, muvozanatli ohang ustun; Karimovda esa keskin va jiddiy ohang.

- **Pauza** – muhim g'oyani ta'kidlashda semantik dam olish vazifasini bajaradi.

Bu noverbal elementlar **milliy kommunikativ etiket** bilan ham chambarchas bog'liq: o'zbek nutq madaniyatida baland ovoz, qo'pol imo — samimiy emas, balki salbiy baholanadi.

3. Verbal va noverbal uyg'unlik

O'zbek siyosiy nutqlarining kommunikativ kuchi aynan **so'z va tana tili uyg'unligida** namoyon bo'ladi. Quyidagi jadvalda ba'zi misollar keltirilgan:

Siyosatchi	Verbal strategiya	Noverbal ifoda	Ta'sir natijasi
Sh. Mirziyoyev	Inkluziv so'zlar, ijobiy metafora	Jilmayish, ochiq kaft, past ohang	Ishonch, ijobiy emotsiya
I. Karimov	Imperativ gaplar, antitezalar	Qat'iy nigoh, keskin ohang	Qat'iyat, g'urur
T. Narbayera	Emotsional leksika, gender birliklari	Tinch ohang, samimiy mimika	Hamdardlik, ishonch
A. Aripov	Maqsadli ritorika	Pauza, ochiq nigoh	Jiddiylik, aniqlik

Shunday qilib, noverbal belgilar **verbal mazmunni mustahkamlaydi**, siyosatchining obrazini yanada ta'sirchan qiladi.

4. Auditoriya va emotsional rezonans

Tahlil natijasida aniqlanishicha, o'zbek siyosiy nutqlarida **milliy birlik, mehr-oqibat, adolat, kelajak uchun mas'uliyat** kabi emotsional konseptlar asosiy pragmatik markazni tashkil etadi.

Tinglovchilar siyosatchining fikrini nafaqat so'z orqali, balki uning **ohangi, nigohi, mimikasi** orqali qabul qiladi. Bu holat **psixopragmatik rezonans** deb ataladi — auditoriya siyosiy yetakchining ichki holatini sezadi va o'z hissiy fonini unga

moslashtiradi.

Muhokama. O‘zbek siyosiy nutqi o‘z mohiyatiga ko‘ra **madaniy meros va zamonaviy kommunikatsiya** uyg‘unligidir. U nafaqat siyosiy axborot manbai, balki **milliy g‘oya va qadriyatlarni shakllantiruvchi vosita**dir.

Noverbal elementlar siyosiy yetakchining shaxsiy karizmasini, ishonchlilik darajasini, xalq bilan ruhiy aloqasini kuchaytiradi. Masalan, Sh. Mirziyoyevning xalq bilan bevosita muloqot qilishi, jilmayishi, insoniy ohang bilan murojaat etishi — o‘zbek mentalitetiga xos samimiylik timsolidir.

Zamonaviy siyosiy jarayonda telekommunikatsiya va media vositalarining kengayishi siyosiy nutqni **vizual diskursga** aylantirdi. Endi siyosatchining ohangi, yuz ifodasi va tana tili tahlil qilinadigan muhim lingvistik omillarga aylandi.

Xulosa. O‘zbek siyosiy nutqlari **verbal va noverbal kommunikatsiya uyg‘unligi** asosida shakllanadi.

1. Verbal vositalar milliy qadriyatlar, g‘oyalar va siyosiy maqsadlarni ifodalaydi, noverbal vositalar esa emotsional ta’sirni kuchaytiradi.

2. Siyosiy yetakchining tana tili, mimikasi va ohangi uning imidjini shakllantiruvchi muhim komponentdir.

3. O‘zbek siyosiy nutqlari **madaniy etikaga, samimiyat va adolat tamoyiliga** asoslanadi.

4. Kelgusida o‘zbek siyosiy diskursining **gender, yoshlar va media** kontekstidagi verbal–noverbal dinamikasi alohida ilmiy yo‘nalish sifatida rivojlantirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mahmudov N. (2012). *Til va tafakkur munosabati*. Toshkent: Fan.
2. Safarov Sh. (2018). *Kommunikativ lingvistika asoslari*. Toshkent: O‘zMU.
3. Rustamov M. (2017). *Siyosiy nutq va uning lingvopragmatik xususiyatlari*. Toshkent.
4. Karimov I. (1997). *O‘zbekiston XXI asr bo‘lag‘asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari*. Toshkent: O‘zbekiston.
5. Mirziyoyev Sh. (2022). *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti.
6. Birdwhistell, R. (1970). *Kinesics and Context*. University of Pennsylvania Press.
7. Ekman, P. (1992). *Facial Expressions of Emotion*. Psychological Science, 3(1), 34–38.
8. Chilton, P. (2004). *Analysing Political Discourse*. London: Routledge.
9. Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis*. Longman.
10. Narbayeva T. (2021). *Gender tengligi – barqaror taraqqiyot omili*. Toshkent: Senat matbuoti.
11. Aripov A. (2020). *Raqamli O‘zbekiston – taraqqiyot garovi*. Toshkent: Axborot agentligi.